

ОТЛОЖЕНОТО РАЖДАНЕ И ГОТОВНОСТТА ЗА ВЛИЗАНЕ В РОЛЯТА НА РОДИТЕЛ

Мария Стоянова Дишкова

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – гр. Бургас

DELAYED BIRTH AND READINESS TO ENTER IN THE ROLE OF A PARENT

Maria Stoyanova Dishkova

University “Prof. d-r Asen Zlatarov” – Burgas

* Авторите изказват благодарност към научен проект НИХ № 413/2018г. „Изследване на контекстните компетенции в предучилищна и начална училищна възраст и разработване на конкретни педагогически модели за подкрепа на детската личност“ за финансирането на настоящата работа.

Abstract: This article discusses the issue of the relationship between postponed parenting and readiness to be a parent. Over the last few decades, in a number of European countries there has been a tendency for the birth of a first child after the age of 35/40, which is due to various reasons: women's desire to be educated, to compete in the labor market, the pursuit of financial security, a desire for self-sufficiency, a search for a suitable partner, a rebellion against traditions, reproductive problems. In the Republic of Bulgaria the following phenomenon exists, which is increasingly established in statistics: the births of women under 18 years of age aged over 35 increases, and reduced births between the ages of 18-35 years, which is considered to be the most appropriate biologically. The right of birth and family planning is regulated in Bulgarian legislation and is not a subject of discussion in this article. Here, rather, the problem of mother/father's readiness to become a parent is examined. Is there a general connection between pedagogical competence of the parent with his/her age? Is the older woman expected to be a more conscious mother? Does education ensure the qualities of a good and successful parent? Modern pedagogical practice requires more and more skills from the parent and suggests inclusion in various additional trainings that ensure minimization of parental mistakes and increased success, positive results. The pedagogical competence of the mother/father and their readiness to raise and educate a child have no direct relation to their age. It is assumed, however, that a parent who has fulfilled his personal and professional plans, then rearranged his priorities and devoted himself entirely to the parenting role, will do so more with dedication. In addition, a well-thought-out first childbirth is likely to lead to a more sustainable parent-child relationship, which will provide much more positive results of parenting efforts.

Абстракт: В статията се разглежда темата за наличието на взаимовръзка между отложеното родителство и готовността да бъдеш родител. През последните няколко десетилетия в редица европейски държави се наблюдава тенденция за раждане на първо дете след 35/40-годишна възраст, която се обуславя от различни причини: желанието на жената да се образова, да е конкурентноспособна на пазара на труда, стремеж към финансова сигурност, желание за самостоятелност, търсене на подходящ партньор, бунт срещу традициите, репродуктивни проблеми. В Република България се наблюдава следното явление, което все повече се утвърждава в статистиките: увеличават се ражданията на жени под 18-годишна възраст и над 35-годишна възраст, а намаляват ражданията във възрастта между 18-35

години, която се счита за най-удачна от биологична гледна точка. Правото на раждане и семейно планиране е регламентирано в българското законодателство и не е тема на обсъждане в тази статия. Тук по-скоро се изследва проблемът за готовността на майката/бащата да стане родител. Има ли общо педагогическата компетентност на родителя с неговата възраст? Очаква ли се от по-възрастната жена да бъде по-осъзната майка? Образованието гарантира ли качества на добър и успешен родител? Съвременната педагогическа практика изисква все повече умения от родителя и предлага включването му в различни допълнителни обучения, които гарантират минимизиране на родителските грешки и увеличаване на успехите, положителните резултати. Педагогическата компетентност на майката/бащата и тяхната готовност за отглеждане и възпитание на дете нямат пряка връзка с тяхната възраст. Предполага се, обаче, че родител, изпълнил своите лични и професионални планове, след което е пренаредил приоритетите си и се е отдал изцяло на родителската роля, ще я изпълнява с повече всеотдайност. В допълнение към това, добре обмисленото първо раждане вероятно ще доведе до създаване на по-устойчива връзка между родител и дете, която ще гарантира много повече положителни резултати от възпитателните усилия на родителя.

Keywords: *delayed parenting, pedagogical competence, additional trainings for parents*

Изследователският интерес към отложеното раждане на първо дете се обуславя не само от демографската криза в Република България. От педагогическа гледна точка също е много интересен въпросът дали по-възрастният е по-добрият родител, за който се предполага, че е постигнал повече зрялост за навлизане в това предизвикателно начинание.

Не е задължително, но се предполага, че раждането в по-късна възраст предопределя появата на само едно дете в семейството¹. От гледна точка на обгрижване на детето, този факт отваря повече възможности за родителска всеотдайност. Детето получава цялата родителска любов, без да я дели, което може да бъде отлична предпоставка за взаимоотношения на обич и доверие с неговите родители.

Бременните жени в напреднала възраст се приемат за рискова група, независимо от многото положителни резултати. Причината е, че бременността обикновено протича с усложнения, например диабет и високо кръвно. Преждевременното раждане също е много вероятно усложнение, което настъпва, независимо от засиленото наблюдение по време на бременността. С напредването на възрастта на майката се увеличава вероятността от усложнения и след раждането, които могат да засегнат не само жената, но и нейната рожба. Преждевременното раждане води до появата на бебета с ниско тегло², което налага спешни неонатални грижи. Те са изключително скъпи и изискват наличието на специфичен ресурс (апаратура), с който не всяка болница разполага, а това само по себе си е проблем, особено ако неонаталните грижи не се обезпечават от държавата. Стресът за родителите е голям, което предполага необходимост от намеса на други специалисти (психолог, социален работник). Психологическата подкрепа в този момент е от изключително голямо значение, защото майката трябва да съхрани себе си

¹ Актуализирана национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България (2012-2030г.), Министерство на труда и социалната политика, София, с. 17.

² Simchen, M. J, Yinon, Y., Moran, O., Schiff, E. & E. Sivan (2006) Pregnancy Outcome After Age 50. American College of Obstetrics & Gynecology, vol. 108, No 5, November 2006, pp. 1084-1088.

и да окаже помощ на бебето си, за да се справят заедно и да преодолеят трудната ситуация.

С напредването на възрастта на жената се увеличава и нуждата от асистирана репродуктивна намеса. Замразяването на яйцеклетки направи възможна бременността и в изключително напреднала възраст. Моралните въпроси далеч не са обект на сегашното изследване. Важно е да се подчертае само, че подобни проучвания дават много материал за размисъл, както и база за провеждане на по-задълбочени консултации, включително и социално-педагогическа подкрепа и консултиране, на бременни жени в напреднала възраст³.

Не са малко родилките в напреднала възраст, които по различни причини отглеждат сами децата си, но това никак не е повод да се откажат от намеренията си. „Никой не може да отрече, че семейството на самотния родител представлява едно от най-големите предизвикателства на нашето време. Няма готови отговори и съкратени процедури. Всяка стъпка напред е извоювана с много болка, сили и средства. Въпреки, че тези семейства имат проблеми с парите, подложени са на стрес и понякога на неодобрението на обществото, те могат да бъдат силни семейни единици. Много деца, отгледани само от единия родител, стават отговорни, зрели и щастливи възрастни хора. Качеството на родителската грижа, а не броят на родителите, има определящо значение при отглеждането и възпитанието на детето“ [1, с. 23]. Статистиката показва, че отложеното родителство е една от основните характеристики на масивната трансформация на семейството и репродуктивното поведение. Данните са категорични, обаче, че това важи само за богатите страни⁴.

„Настъпилите социално-икономически промени у нас доведоха до редица промени и една от значимите промени е свързана със семейството, семейната структура, семейните устои и отношението на родителите към зачитане и спазване правата на децата“ [6, с. 4]. Разбира се, възрастта на майката не означава задължително, че тя е решила да отглежда детето си сама. Много млади майки днес правят същия избор. Важно тук е да се подчертае, че наистина качеството на родителската грижа е от определящо значение за щастието в семейството и цялостното развитие на детето. На българското семейство предстои да претърпи още много трансформации, но е важно да се запази неговото възпитателно влияние.

Според някои автори (Aldrighi, Wall, Souza, Cancela) жените, които планират да забременеят по-късно се възприемат като подготвени да се справят, както финансово, така и психологически. Те се надяват на позитивен завършек на бременността, въпреки несигурността, произтичаща от липсата на информация за рисковете на късната

³ Simchen, M. J, Yinon, Y., Moran, O., Schiff, E. & E. Sivan (2006) Pregnancy Outcome After Age 50. American College of Obstetrics & Gynecology, vol. 108, No 5, November 2006, pp. 1084-1088.

⁴ Beaujouan, E. & T. Sobotka (2017) Late Motherhood in Low-Fertility Countries: Reproductive Intentions, Trends and Consequences. Vienna Institute of Demography, Working Papers, Human Fertility Database Research, HFD RR-2017-002, available at: <http://www.humanfertility.org/cgi-bin/reports.php>. on 27/6/18, с. 15.

бременност, както и това, че не са запознати с признаците и симптомите на тези рискове. Нещо повече, те не се чувстват достатъчно обгрижени в професионално отношение в рамките на този период. Жените признават, че понякога се чувстват недостатъчно устойчиви, за да се изправят пред новата реалност – възможно е да са раздразнителни, в депресия, както и да изпитват емоционални колебания и трудности. Правят различен избор: някои остават на работа, за да не прекъсват кариерата си, а други се отдават изцяло на новото поприще. Въпреки всичко, обаче, те са горди и благодарни затова, че ще стават майки. Изпълнени са с положителна емоция относно новата фаза в техния живот, въпреки необходимостта от реорганизиране на семейните и ежедневиите им дейности. От тази гледна точка е много важно бременните в напреднала възраст да получават допълнителна подкрепа от специалисти, обществото, държавата. Изучавайки техните преживявания и опит, става възможно да се изследват аспектите отвъд риска, което да доведе до появата на грижи и подкрепа по посока на (в този смисъл е необходимо да се насърчи създаването на държавни политики, които да включват специализирана грижа за тези жени):

- ✓ да се намали нивото на безпокойство;
- ✓ увеличаване на степента на майчина удовлетвореност;
- ✓ общуване с други жени в подобно положение;
- ✓ приемането на бременността в напреднала възраст⁵.

В нашата страна семействата получават подкрепа от държавата и тя е строго регламентирана в над 20 нормативни и поднормативни акта (кодекси, закони, наредби и стратегии):

- Семейен кодекс;
- Закон за закрила на детето;
- Закон за социално подпомагане;
- Законът за семейните помощи;
- Кодекс за социално осигуряване;
- Закон за предучилищното и училищното образование;
- Закон за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните;
- Кодекс на труда;
- Закон за насърчаване на заетостта;
- Закон за данъците върху доходите на физическите лица;
- Наредбата за критериите и стандартите за социални услуги за деца;
- Наредбата за условията и реда за осъществяване на мерки за предотвратяване изоставянето на деца и настаняването им в институции, както и за тяхната реинтеграция;
- Национална стратегия за детето (2008 – 2018г.);

---

⁵ Aldrighi, J.D., Wall, M. L., Souza, S. R. R. K. & F. Z. V. Cancela (2016) The experiences of pregnant women at an advanced maternal age: an integrative review. Journal of School of Nursing, Rev Esc Enferm USP • 2016; 50(3), pp. 509-518.

- Национална стратегия за насърчаване на равнопоставеността на половете (2009 – 2015);
- Национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България (2012 – 2030 г.);
- Национален план за действие по заетостта;
- Национална стратегия за майчино и детско здраве и др.⁶

В своята монография Е. Димитрова отчита тенденция на отлагане на майчинството, която е особено силно изразена още през 90-те години в България. Като водещи детерминанти авторката разглежда:

- образователната степен и активност;
- партньорският статус;
- етническата принадлежност на жените.

Авторката допълва, че сред определени групи, в това число и групата на високообразованите българки, феноменът на окончателното бездетство намира все по-широко разпространение в съвременния период. Липсата на желание за раждане на второ дете също е най-силно изразена сред българките. Жените с ромски произход имат значително по-голяма вероятност да родят второ дете. Нещо повече, образованите жени (и особено тези с висше образование), много по-рядко решават да имат още едно дете спрямо по-ниско образованите им сънароднички. Анализът показва още, че ниското образование и малцинствената принадлежност са водещи детерминанти и по отношение на раждането на трето дете в България. Излиза, че високият процент на раждаемост все повече се превръща в специфична черта на демографското поведение на социално-депривирани групи в страната. Въз основа на направените изследвания, авторката стига до извод, че образованите жени са носители на демографски иновации именно заради: по-висок социален статус; по-голяма автономия при взимането на решения; повече възможности за личностна себеизява извън сферата на семейството и дома [2]. “Репродуктивната функция се влияе най-вече от:

- образованието на родителите;
- грижите за детето, за неговото отглеждане и възпитание в семейството;
- ролята на децата в професионалното развитие на съпрузите;
- материално-битовите условия върху репродуктивните намерения на съпрузите [4, с. 12].

Нарастващият брой на късни и повторни бракове също влияе. Но не трябва да се забравя, че с напредването на възрастта при жените се понижава възможността за забременяване. Поради тази причина покачването на средната възраст на раждане не е обществено здравословна и полезна“ [5, с. 241-242]. „Репродуктивното здраве се определя като състояние на пълно физическо, умствено и социално благосъстояние във всички сфери, свързани с репродуктивната система и нейните функции и процеси. То предполага разбирането, че хората притежават способност за репродукция и правото

---

⁶ Семейни политики на Република България (2016) Национална мрежа за децата и Институт за изследване на населението и човека към БАН., София, с. 10.

на избор дали, кога и колко често да я използват⁷. По отношение на отложеното раждане личните причини най-често се свързват с избора на подходящ партньор, което може да се окаже сериозна предпоставка за майчинство в по-късна възраст. Една от основните функции на брачното и/или безбрачното съжителство е репродуктивната. Тя се свързва с „относително устойчиви репродуктивни нагласи:

- да има или да няма деца в семейството;
- какви да бъдат децата;
- каква е тяхната социална ценност;
- какъв да бъде броят им“ [4, с. 12].

Според Актуализираната национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България (2012-2030г.), издадена от Министерството на труда и социалната политика има данни, че „в следващите десетилетия обективните възможности за нарастване на раждаемостта и за нарастване на числеността на населението по причини на раждаемост ще бъдат ограничени. Проявяващият се в момента отрицателен ефект от намаляващия брой на жените в родилна възраст ще дава отражение върху възпроизводството на населението и през следващите десетилетия. Причина за това са както негативните промени във възрастовата структура на жените на възраст 15-49 г., така и намаляващият абсолютен размер и относителен дял на момичета на възраст от 0 до 14г., които ще участват във възпроизводството на населението през следващите десетилетия“ (с. 16).

Поради своята социално-биологична природа семейството е основната институция за социализация на децата. Родителите се явяват посредници между социалните стандарти отвън и процеса на личностно развитие. Успешното родителство, както при жените, така и при мъжете, зависи от нивото на теоретични знания, както и на педагогическите умения и способности. Изискванията към родители стават все по-големи, както и нуждата от повишаване на педагогическата им култура. Това ще им помогне да бъдат по-добри родители и да допускат по-малко грешки. Някои автори смятат, че това е възможно чрез социалното партньорство с институции за допълнително обучение на родителите, което би спомогнало за намиране на цялостно решение на проблема. Не всеки може да успее да бъде добър родител и да възпитава правилно децата си. Липсата на предварителна подготовка за това начинание затруднява родителите, защото те не са наясно със сложния процес на развитие на детето и не познават неговата същност. Това води до сериозни грешки и неуспехи в семейното възпитание, което е истинско предизвикателство. Ако в миналото са били достатъчни бегли познания, сега е необходима задълбочена педагогическа и психологическа компетентност, която може да се постигне чрез всеобхватно и дългосрочно допълнително обучение. Партньорството между родител и учител е възможно само ако се спазват следните принципи и от двете страни:

---

⁷ Актуализирана национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България (2012-2030г.), Министерство на труда и социалната политика, София, с. 104.

- взаимно уважение;
- хуманизъм;
- желание за сътрудничество;
- стимулиране на положителните качества на родителя;
- интерес и желание на родителя за участие в обучителни дейности и събития;
- качество на обучението и доказани резултати от него;
- способност за оценяване на собствените способности;
- продуктивен диалог [7].

Американският психолог д-р Фицю Додсън подчертава, че „съвременното общество не предлага практически никакво обучение за професията родител..., а да си родител означава да си психолог и преподавател от особен вид, както и непрекъснато да се учиш. Самотното прилагане на системата проба-грешка е най-неефикасният начин на обучение [3].

Когато става дума за възрастта на родилката и готовността ѝ да стане майка, не е възможно да се пропусне истината, че една от основните причини за изоставянето на деца в нашата държава е именно тази, че бременната е дете и е неспособна да се грижи за дете. Държавата полага много усилия, за да се справи с този проблем. „Разширяване на мрежата от услуги за превенция на изоставянето на деца и раздялата им с техните биологични родители е една от заложените мерки за осигуряване на социални и интегрирани услуги за ранна интервенция и превенция в семейна среда“⁸. От тази гледна точка, обаче, излиза, че в най-добър интерес на детето е готовността на жената да стане родител, независимо от нейната напреднала възраст⁹.

Б. Кривирадева подчертава, че „периодът след реализирането на социално-икономическите промени у нас през 90-те години на 20-ти век се характеризира с отдръпване на родителите от възпитанието, обучението и отглеждането на децата. Приоритетите и ценностите на обществото като цяло бяха подменени и основен приоритет на родителите бе осигуряването на материалното благополучие на семейството. Възпитанието на децата, макар и неформално се предостави на училището“, което от своя страна също абдикира от възпитателните си функции и акцентира на образователните. В тази връзка авторката отчита рязкото повишаване на случаите, в които родителите търсят подкрепа и помощ при отглеждането и възпитанието на децата си [6, с. 4-5].

В заключение трябва да се подчертае, че независимо от съществуващата тенденция за отложено раждане на първо дете, този избор е личен и зависи от редица обстоятелства. По-важна е степента на готовност на майката да бъде отговорен родител,

⁸ Бележник 2018, Какъв е средният успех на държавата в грижата за децата? Национална мрежа за децата, април 2018. Печат: Алианс Принт, ISSN 1314-9970, с. 43.

⁹ Съгласно чл. 3 от Конвенцията на ООН за правата на детето „висшите интереси на детето са първостепенно съображение във всички действия, отнасящи се до децата, независимо дали са предприети от обществени или частни институции за социално подпомагане, от съдилищата, административните или законодателните органи“.

която не се намира в пряка зависимост с възрастта, но в известен смисъл се влияе от нея. Много автори смятат, че за жената, която е постигнала лични и професионални успехи, в резултат на което е способна да контролира живота си, детето ще бъде приоритет. Реализирайки целите си, тя е постигнала удовлетворение, което повишава самооценката, а от там и самоувереността, че ще се справи с нелеката задача да отгледа и възпита дете. Възможно е отложеното раждане да се дължи на репродуктивни проблеми, което прави детето дълго чакано и то безспорно ще бъде обект на безкрайна родителска обич. В същото време стана ясно, че за много момичета, раждайки на възраст под 18 години, е възможно да изоставят бебетата си поради невъзможността да се грижат за тях. Независимо от възрастта на майката, съвременните условия на живот изискват от нея да притежава все повече умения и тя се нуждае от външна подкрепа, за да се справи със всички предизвикателства. Съществуват различни форми на обучение за родители, както и програми, които ги правят позитивни и успешни. Включването в тях е абсолютно доброволно, т.е. по желание на родителите. Има случаи, обаче, в които майката над 40-годишна възраст води по-затворен начин на живот по различни причини: неспособност да се впише в общността, срам, неудобство, надменност, нежелание да контактува с по-млади майки. Тази само-изолация неминуемо ще засегне и детето, а от там и неговото социално развитие. Затова е абсолютно необходимо държавата да се грижи повече за тези майки, да ги подкрепя и подпомага в това смело начинание. Важно е за всеки родител, без значение на каква възраст е, да знае, че може да потърси помощ, когато се затруднява или не знае как да постъпи в конкретна ситуация с детето си. Тогава усещането е за принадлежност към общността, а не обратното: майката и детето да се чувстват отхвърлени от нея.

Литература

- [1] Джонсън, Дж. (2001) Спешни съвети за самотни родители. Изд. „Нов живот“, ISBN 954-719-156-5.
- [2] Димитрова, Е. (2011) Промени в раждаемостта в България – поведенчески и ценностни измерения. София, Акад. Изд. „Проф. д-р Марин Дринов“.
- [3] Додсън, Ф. (2005) Изкуството да бъдеш родител. Изд. „Колибри“, ISBN: 954-529-129-X
- [4] Иванов, И. П. (1998) Семейна педагогика. Изд. „Аксиос“, ISBN 954-8789-42-6.
- [5] Кинева, Т. (2012) Българката в началото на XXI в. В: „Обществената трансформация в България, Европа и Света“. Издателски комплекс – УНСС, С., с. 237-245.
- [6] Кривирадева, Б. (2014) Образование на родителите по правата на детето – училище за родители. Списание на Софийския университет за образователни изследвания, 2014/4, с. 3-32.
- [7] Zakirovaa, V. G. and E. L. Nikitinab (2016) Developing the pedagogical culture of parents by means of social partnership with a supplementary education institution. International journal of environmental & science education, vol. 11, no 8, 2099-2111 DOI: 10.12973/ijese.2016.581a, Казан, Русия, p. 2099-2111.

За контакт с автора:

доц. д-р Мария Дишкова

e-mail: dishkova.maria@gmail.com